

SEKSUELLE OVERGREP MOT KVINNER OG BARN

Åse Texmo og Lisbeth Aarvik
Prosjektrapport, Kvinneuniversitetet Nord, 1998

Seksuelle overgrep mot kvinner og barn

-fornærmedes rettsstilling i praksis

Utredningsprosjekt
i Nordland, Troms og Finnmark

Prosjektleder Åse Texmo
Prosjektmedarbeider Lisbeth Aarvik

Kvinneuniversitetet Nord
1998

UTGIVER

Kvinneuniversitetet Nord
med økonomisk støtte av Kompetansesenter for likestilling
og Likestillingssekretariatet, Kirke-, utdanning og forskningsdep.

FORSIDEBILDE

"Nattevandrerske" av Eva Harr.

FØRTRYKKSARBEID

Tekstmaker'n
Nordfold

TRYKKING

K-Trykk AS
Bodø

Innhold

Forord av Berit Woie Berg.....	7
Forord av Åse Texmo og Lisbeth Aarvik	9
Presentasjon	11
Innledning	13
A. Prosjektets bakgrunn.....	13
B. Prosjektets innhold	15
Metode - Gjennomføring	16
Tallmaterialet	17
A. Saksantall / forekomst	19
B. Henleggelse / Domfellelse	19
C. Saksbehandlingstid	23
Utredningen	25
A. Beisvurderingen	25
B. Arbeidsfordeling / organisering	26
C. Samarbeid	28
D. Opplæring / kompetanse	30
E. Andre faggruppers kompetanse	31
F. Dommeravhør.	32
Sammenfatning / Konklusjon	35
Forslaget - En regional enhet for etterforskning og påtale av saker som gjelder seksuelle overgrep og familievold	38
Vedlegg	41
STRAFFELOVEN	42
STRAFFEPROSESSLOVEN.....	43
PÅTALEINSTRUKSEN	44
FNs konvensjon om BARNES RETTIGHETER	45

Forord

Viktigheten av personlig engasjement for å få til en forandring kan aldri undervurderes. En sterk motivasjon og drivkraft i dette prosjektet har vært viljen til å få til endringer som gjør situasjonen bedre for barn og kvinner som utsettes for seksuelle overgrep. Gjennom arbeidet med utredningen og sine egne erfaringer som statsadvokat og etterforsker, har prosjektmedarbeiderne konkludert med at det må skje endringer på hvordan slike saker håndteres i egen etat, og at det må utvikles tettere samarbeid mellom ulike fagmiljøer når en står overfor saker som gjelder overgrepsofre.

Det er viktig at denne erkjennelsen resulterer i konkret handling. For å få til handling er det viktig å forankre endringsprosessene i de fagmiljøene som blir berørt av endringene. Det er derfor av stor betydning at den dokumentasjonen og de ideene som er blitt presentert fra prosjektet i ulike fora, har blitt godt mottatt hos aktuelle fagpersoner. Den støtten de har gitt har vært motiverende og har styrket troen på at det går an å få til forandring. Dette ser Kvinneuniversitetet Nord svært positivt på.

Kvinneuniversitetet Nord har også et sterkt ønske om å få en bred politisk debatt om hvordan samfunnet håndterer familievold og overgrepssproblemene. Dette handler både om politisk vilje til handling, men også om holdningene til disse problemene hos den vanlige kvinne og mann. Når vi lukker øynene for problemene, har vi da i praksis akseptert at vold og overgrep skal skje? Her er mange spørsmål som reiser seg.

Kvinneuniversitetet Nord ønsker å finne tid og ressurser til å arbeide videre med dokumentasjonen som er samlet inn i dette prosjektet og knytte dette opp mot annen kunnskap vi har på området. Dette for å få et godt grunnlag til å arbeide direkte mot ofrene, og i samarbeid med flere være med å arrangere aktuelle møteplasser, seminarer, kurs og etterutdanningstilbud. Det er derfor mye arbeid som gjenstår, men Kvinneuniversitetet Nord er glad for den innsikt som prosjektet så langt har gitt oss i disse problemstillingene, og vi takker Åse og Lisbeth for deres engasjement og det de har bidratt med.

Kvinneuniversitetet Nord, oktober 1998

*Berit Woie Berg
Daglig leder*

Forord

av prosjektleder Åse Texmo og prosjektmedarbeider Lisbeth Aarvik

Dette er ingen forskningsrapport, snarere en kvalifisert meningsytring basert på egenerfaring gjennom mange år, intervju, samtaler og diskusjoner med kollegaer, samarbeidspartnere og fagmiljøer.

Det vil være en enkel sak å kritisere rapporten ut fra mer akademiske, formelle og strukturelle kriterier. Vårt siktemål har vært å uttrykke oss enkelt og klart, og å skape engasjement.

I den grad vi fremsetter kritikk vil vi understreke at det dreier seg om systemkritikk. Vi er ikke ute etter å finne syndebugger.

Rapporten kan kanskje til tider være dyster lesning. Det blir da viktig å fremheve at det rundt om i det nordnorske fagmiljøet er mange enkeltpersoner med høy kompetanse og faglig integritet som gjør en utmerket jobb, - ikke minst innenfor vår egen etat, politi- og påtalemyndighet.

Vårt poeng er imidlertid at den totale saksbehandling blir personavhengig og tilfeldig.

Vi vil takke Kvinneuniversitetet Nord som har hatt vilje til å ta tak i problemstillingen.

Videre vil vi takke alle de som gjennom samtaler og diskusjoner i prosjektets ulike faser har gitt oss innsikt og mot til å gå videre.

Spesielt skal nevnes:

- Ann Kristin Olsen, sysselmann på Svalbard
- Erik Kreyberg Normann, leder av Nasjonalt ressurscenter
- Ingelin Killengren, politimester, Oslo
- Roger Andresen, kriminalsjef, Oslo
- Hilde Heggelund, fylkesnemndsleder i Troms og Finnmark, tidl. politimester i Vardø
- Kate Augestad, Universitet i Bergen

*"Både på etterforskersiden og juristsiden er det yngste jente som får ansvaret.
Mennene vil ikke ha dette. Det har lav status.
Stjeles det en Mercedes til 400.000 kroner kommer de løpende,
men "naskes" det en jomfruhinne er det verre".*

Kvinnelig etterforsker / 10 års erfaring

Presentasjon

Utredningsprosjektet ved Kvinneuniversitetet Nord :
« *Seksuelle overgrep mot kvinner og barn*
- *rettstilling og oppfølging i alle ledd i prosessen.* »

Kvinneuniversitetet Nord er en stiftelse som arbeider med utdanning, dokumentasjon, nettverksbygging og prosjekter, og har som formål å være et kunnskapssenter der kvinners erfaringer og kunnskaper synliggjøres, verdsettes, videreutvikles og dokumenteres.

Høsten 1997 igangsatte Kvinneuniversitetet Nord et utredningsprosjektet om rettsstilling og oppfølging av kvinner og barn som blir utsatt for seksuelle overgrep. Formålet var å legge fram en dokumentasjon som kunne gi grunnlag for forbedringer med hensyn til rettstilling og oppfølging av kvinner og barn. Dette er i tråd med vår målsetting om å få fram kvinners kunnskaper og erfaringer, og bidra til å fremme likeverd og gi kvinner styrke og selvspekt.

Statsadvokat Åse Texmo og etterforsker Lisbeth Aarvik ble ansatt som prosjektmedarbeidere, og har i perioden 1.september 1997 til 1.september 1998 vært i permisjon fra sine faste stillinger for å gjøre denne utredningen for Kvinneuniversitetet Nord.

Styret for Kvinneuniversitetet Nord har vært styringsgruppe for prosjektet, og Kvinneuniversitetet Nord har hatt det faglige og økonomiske ansvaret for prosjektet.

Prosjektet har mottatt noe økonomisk støtte av Nordland fylkeskommune, Sosialdepartementet og Justisdepartementet, men hovedtyngden har Kvinneuniversitetet Nord selv stått for.

Prosjektet har gjort en omfattende dokumentasjon konsentrert om Nordland, Troms og Finnmark. Det er intervjuet over 50 personer, halvparten fra politi- og påtalemyndighetene. De øvrige fra barnevern, krisesentre, medisin og psykiatri.

Videre er alle saker som ble anmeldt og avsluttet i perioden 1.1.93 til 31.12. 97 i de tre alvorligste kategoriene undersøkt statistisk.

Sakene gjelder:

1. voldtekter - 226 saker
2. utuktig omgang med barn under 14 år - 206 saker
3. gjentatt utuktig omgang med barn under 10 år - 65 saker,
til sammen 497 saker

Presentasjon

Til sammen gir dette et stort og omfattende materiale, og bare deler av det er foreløpig bearbeidet, da prosjektet måtte nedkortes i tid og innsamling av materialet ikke var ferdig før i juni. Kvinneuniversitetet Nord vil arbeide for å finne tid og ressurser til videre bearbeidelse og drøftinger av denne viktige dokumentasjonen.

Det som legges fram i denne publikasjonen er en presentasjon av noen av de funn som er gjort, og et forslag som fremmes for justisministeren fra Åse Texmo og Lisbeth Aarvik.

DEL I.

Innledning

A. Prosjektets bakgrunn

Kvinneuniversitetet Nord var for oss et utmerket utgangspunkt da vi ønsket oss et lite pusterom i vår hverdag som h.h.v. statsadvokat og etterforsker.

Etter mange års arbeid med sedelighetssaker, for det vesentligste i Nordland fylke, hadde vi behov for å rive oss løs fra behandlingen av enkeltsaker for å sammenfatte våre erfaringer, skaffe oss en oversikt, trekke noen linjer,
- for så å tenke fremover.

Vi hadde begge en følelse av at den totale saksbehandlingen på dette området ikke var god nok og vi hadde også mer eller mindre velfunderte oppfatninger om hvor de svake punktene var.

Nå ønsket vi imidlertid å vite - ikke lenger bare tro og anta. Vi ville vite om en del av våre erfaringer var utslag av enkeltstående arbeidsuhell og omstendigheter, eller om det var uttrykk for gjeldende praksis og holdninger.

Vi fikk innvilget et års permisjon fra våre faste stillinger og 1. september 1997 startet vi arbeidet med prosjektet som fikk arbeidstittel:

“Seksuelle overgrep mot kvinner og barn - fornærmedes rettstilling og oppfølging i alle ledd av prosessen”.

Det som tidligere har vært gjort av undersøkelser/forskning på området, har rettet seg mot fornærmedes formelle og prosessuelle rettigheter.

Vår vinkling er praksis i de tre nordligste fylkene - Nordland, Troms og Finnmark.

Innledning

At forskjellen mellom formelle rettigheter nedfelt i lov og praktiseringen av disse kan være utslagsgivende for sakens utfall, kan illustreres av følgende eksempel:

Innføring av ordningen med gratis advokatbistand til offeret i de alvorligste sedelighetssakene var et stort skritt i riktig retning (strpl. kap. 9 a). Tanken var bl.a. at bistandsadvokaten skulle være med å påse at politiet gjorde sin jobb

- purre hvis det gikk for tregt
- påklage en henleggelse osv.

Det er ikke vanskelig å se at denne utmerkede ordningen er lite verdt for den enkelte dersom vedkommende rett og slett ikke får informasjon om sin rett.

Det kan skje for eksempel fordi den som tok i mot anmeldelsen på det lokale lensmannskontor ikke kjente til fornærmedes rett til advokatbistand eller syntest det var unødvendig i denne konkrete saken.

Kanskje var polititjenestemannen i virkeligheten ikke utdannet politi, men en av de mange ufaglærte betjentene som til enhver tid fyller stillingshjemler i etaten, særlig i distriktene.

Vi kan videre tenke oss at "tjenestemannen" sender saken til ansvarlig politijurist, en ung nyutdannet jurist - begynt i jobben for kort tid siden - som i sin tur feilaktig henlegger saken.

Feilaktig fordi vedkommende ikke hadde formell kompetanse til å henlegge (påtaleinstruksen kap.22), eller fordi bevisvurderingen var uriktig. Den uerfarne jurist resonnerer som så at uten tekniske bevis, bare påstand mot påstand, er det nytteløst.

Derfor stemples og arkiveres dokumentene på politikammeret uten at statadvokaten overhodet får vite om saken.

Dette er en flik av den virkeligheten som har møtt oss dette året.

De skrevne regler kan i høyden bare gi en ramme rundt måten saksbehandlingen skal gjennomføres på.

I hvilken grad saksbehandlingen blir betryggende beror på hvordan reglene blir praktisert.

Det vil igjen være avhengig av både holdninger såvel som menneskelige og økonomiske ressurser.

*"Sedelighetssakene
blir dårligere
behandlet enn
gjennomsnittet på
andre saks-områder"*

Politiinspektør

B. Prosjektets innhold

I utgangspunktet gikk vi ganske bredt ut - "fornærmedes rettstilling og oppfølging i alle ledd av prosessen".

Vi ønsket å se utover den snevre straffesak.

Spørsmål som opptok oss var bl.a. hvem og hva øver innflytelse på om et forhold overhodet blir anmeldt? Og i hvilken grad blir fornærmede ivaretatt etter at straffesaken er avsluttet?

Underveis har vi imidlertid måttet foreta visse valg og derigjennom snevret inn.

Den virkelighet som møtte oss innen egen etat, politi- og påtalemyndighet, var adskillig mer foruroligende og sammensatt enn antatt.

Behovet ble derfor etterhvert å få besøkt alle politidistriktene i Nord-Norge, og å skaffe oss et mest mulig fullstendig statistisk materiale. Videre så vi nødvendigheten av i sterkere grad å vektlegge arbeidet med forslag til endringer.

Vi opplever situasjonen så vidt alarmerende at vi har valgt å legge frem en forholdsvis avgrenset rapport snarest mulig der intensjonen er å presentere tilstrekkelig dokumentasjon for å underbygge vårt forslag om en "Økokrim-enhet" for sedelighetsaker. Arbeidet anses imidlertid ikke slutført med dette, men vil bli videreført av KUN.

DEL II

Metode - Gjennomføring

Hovedvekten er lagt på gjennomføring av intervju/samtaler etter et på forhånd utarbeidet spørsmålsoppsett.

Vi har gjennomført ca 50 intervju, hvorav rundt halvparten utgjøres av representanter fra politi- og påtalemyndighet.

Øvrige intervjuobjekter har vært saksbehandlere / fagpersoner innenfor barnevern (6 stk), psykiatri (2 stk), medisin (6 stk) og krisesenter (4 stk).

Spørsmålene har vært konsentrert omkring tema som:

- arbeidsfordeling/organisering
- kompetanse
- samarbeid

Vi har søkt å belyse informantenes egen praksis - og deres vurdering av denne, samt invitere til refleksjon over situasjonen og hva som eventuelt kan og bør gjøres.

Intervjuenes varighet har vært på rundt to timer.

Innenfor en relativt fast struktur har vi også gitt rom for å ta opp problemstillinger den enkelte har vært særlig opptatt av.

Videre har vi utarbeidet et relativt omfattende tallmateriale for samtlige politidistrikt.

Bare en del av det totale materialet vil bli benyttet nå.

Vi har i første omgang foretatt et utvalg der vi har konsentrert oss om de områder som har betydning for det/de forslag til endringer som her fremsettes. Det øvrige materialet vil kunne brukes senere.

Prosjektet har ikke hatt noen fast referansegruppe. Underveis har vi imidlertid konsultert utvalgte fagpersoner og miljøer for synspunkter og innspill.

Vi har også vært på flere konferanser, nasjonale og internasjonale, både som deltakere og innledere. Det har gitt oss nyttige impulser og tilbakemeldinger.

DEL III

Tallmaterialet

A. Saksantall / forekomst.

Vårt statistiske materiale utgjør ca 500 saker over en 5-årsperiode. Vi har da kun tatt med de aller groveste forbrytelsene, samleie og likestilte forhold der barn under h.h.v. 10 og 14 år er offer, samt voldtektssaker.

Videre har vi begrenset materialet til å bare omfatte saker som er anmeldt og avgjort i perioden. Gjennomsnittlig har vi altså 100 slike alvorlige saker pr. år i landsdelen.

For Nordland fylke har vi også sett på det totale antall sedelighetsaker som anmeldes.

Vi har ikke bearbeidet hele dette materialet, men litt forenklet kan vi si at det hos politiet i Nordland registreres en ny sedelighetssak hver arbeidsdag.

Det kan synest mye. Likevel vet vi at dette bare er den øverste toppen av isfjellet. Mørketallene er store. Vår egen erfaring er at politiet heller ikke har noen tradisjon på å arbeide for å få frem flere saker. Dette i motsetning til kolleger i utlandet og andre kriminalitetsområder.

Mens man f.eks. på narkotikaområdet driver aktiv spaning og etterretning for å få kunnskap om miljøer og enkeltpersoner som begår straffbare handlinger kan det på sedelighetsområdet virke som om man nærmest gjør det motsatte.

Politiets strategi er snarere å begrense sakene mest mulig, i stedet for aktivt å lete etter flere offer eller overgripere.

Krisesentrene vi har vært i kontakt med melder alle om et stort antall voldtektssaker som aldri blir anmeldt.

De siste årene har man innen krisesenterbevegelsen blitt oppmerksom på at i et flertall av de sakene der kvinner oppsøker senteret p.g.a. langvarig mishandling i parforhold, foreligger det også seksuelle overgrep og voldtekt.

"Det er opp til den enkelte barnevernarbeider å vurdere om en sak skal anmeldes"

Leder barnevern / fylkesnivå

Når det gjelder saker der barn er involvert, ser vi at barnevernet rundt om i kommunene har meget ulik praksis m.h.t. spørsmålet om hvorvidt en sak skal anmeldes og eventuelt når.

I praksis ser det ut til at det er opp til den enkelte barnevernarbeider å ta denne avgjørelsen, og at det i liten grad kommer føringer fra overordnet myndighet.

Mens enkelte politidistrikt opplyser at nesten alle anmeldelsene som gjelder barn kommer fra barnevernet, er forholdet i andre distrikt at nesten ingen slike anmeldelser kommer fra barnevernet.

Hva som påvirker barnevernet i deres beslutning, og hvorfor praksis er så forskjellig, er forhold vi i utgangspunktet ønsket å se nærmere på, men som vi ikke fant rom for i denne omgang.

Vi har som nevnt utarbeidet et relativt omfattende tallmateriale for samtlige 11 politidistrikter for følgende sakstyper:

- Voldtekt - strl. § 192.
- Utuktig omgang med barn under 14 år - strl. § 195.
- Gjentatt utuktig omgang med barn under 10 år - strl. § 195, 2.ledd.

Disse tre sakskategoriene utgjør de alvorligste sedelighetsforbrytelsene.

Gjentatt utuktig omgang med barn under 10 år har lovens strengeste strafferamme - inntil 21 års fengsel.

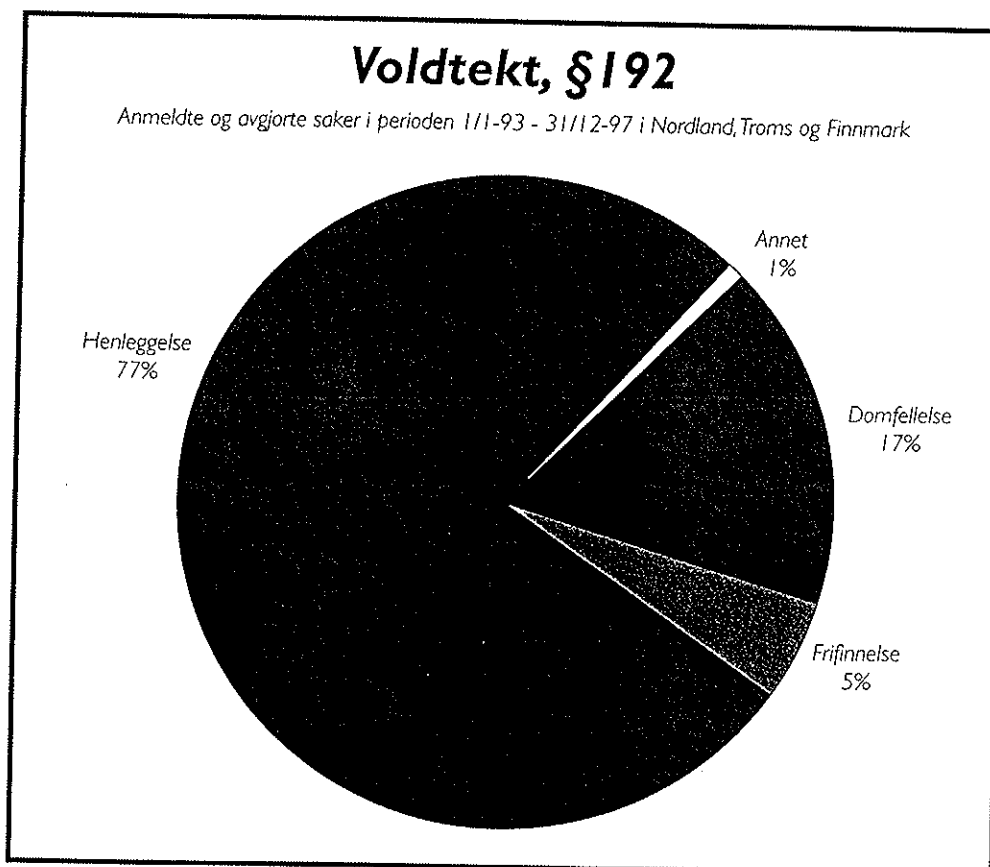
Vi har tatt for oss samtlige anmeldte og avgjorte saker i femårsperioden 1993 - 1997. Dvs. at sakene er anmeldt etter 1.januar 1993, og avgjort innen 31.desember 1997. Dette materialet utgjør totalt 497 saker som fordeler seg slik:

- voldtekt - 226 saker
- utuktig omgang med barn u.14 år - 206 saker
- gjentatt utuktig omgang med barn u.10 år - 65 saker

Vi har kontrollert hver enkelt sak, slik at ingen saker er dobbeltregistrert. I praksis kan nemlig et saksforhold omfattes av flere straffebestemmelser.

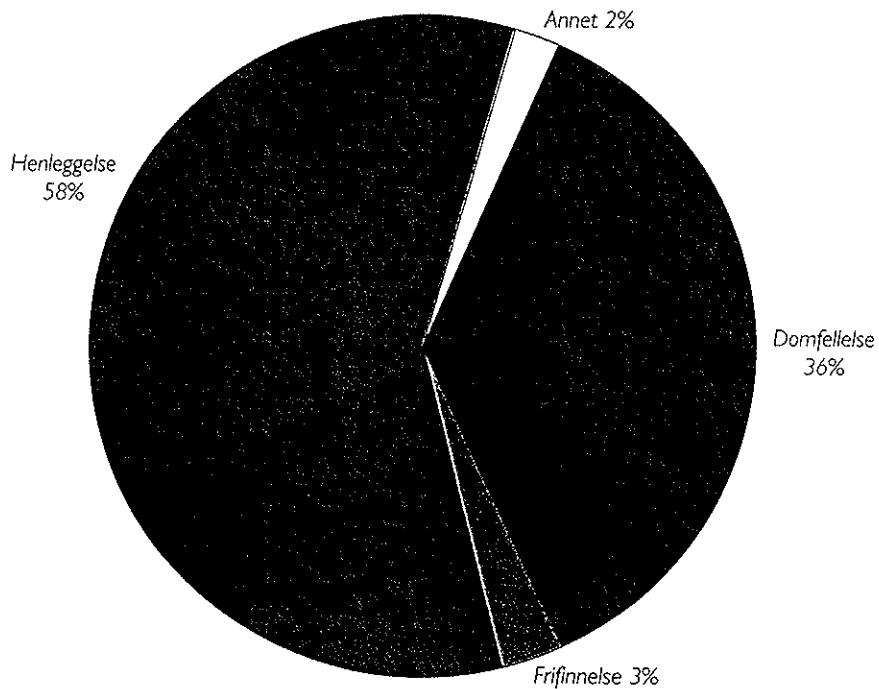
B. Henleggelse / Domfellelse

- samlet Nordland, Troms og Finnmark

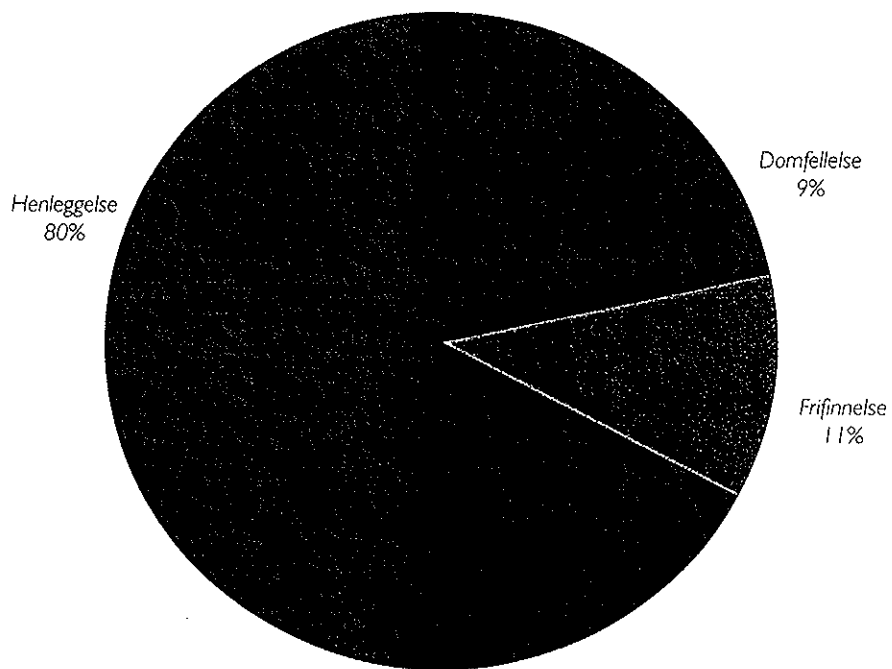
Utukt. omg. m. barn u. 14 år, §195

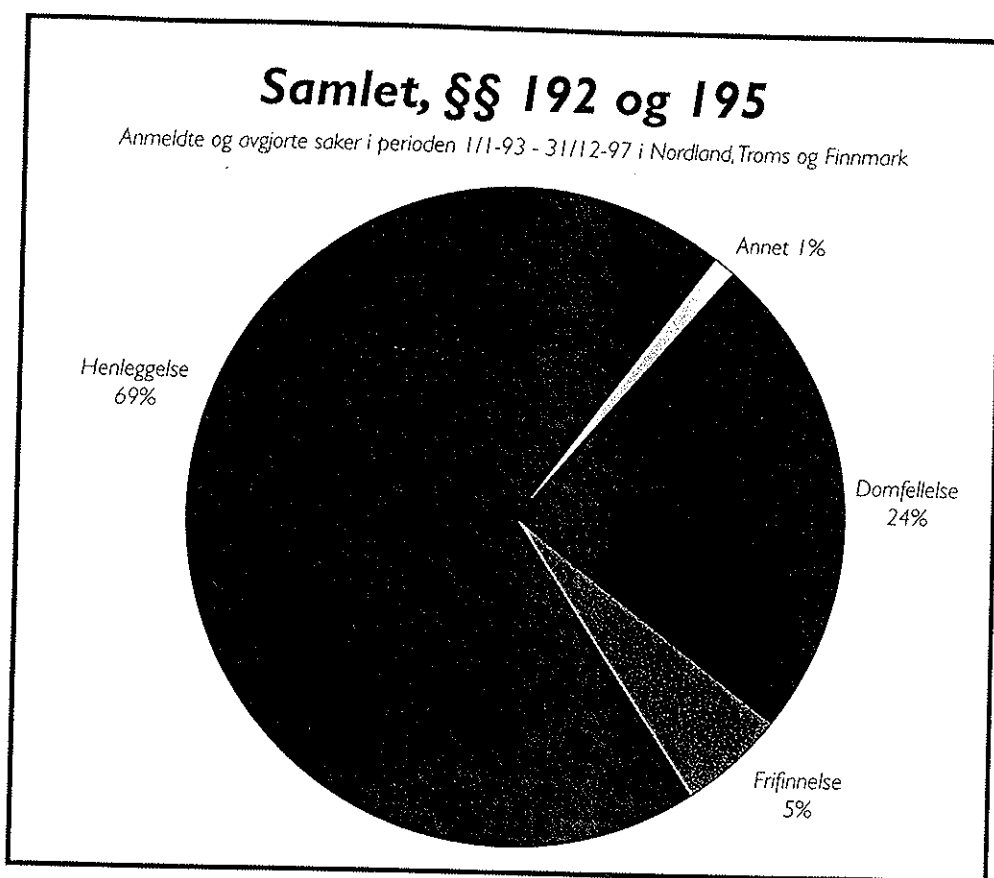
Anmeldte og avgjorte saker i perioden 1/1-93 - 31/12-97 i Nordland, Troms og Finnmark

Utukt. omg. m. barn u. 10 år, §195 2. ledd

Anmeldte og avgjorte saker i perioden 1/1-93 - 31/12-97 i Nordland, Troms og Finnmark

"De sedelighets-sakene jeg behandler er det også jeg som henlegger. Jeg er kjent med at de sakene der man har en siktet, så skal i prinsippet saken til statsadvokaten å bli endelig avgjort der. Men det har utviklet seg en praksis på at disse sakene henlegges av politiet. Jeg tror statsadvokaten er innforstått med dette og er enig i at det gjøres sånn. Dette gjelder både barne-sedelighetssaker og voldtektssaker. Henleggelsesgrunn er stort sett bevisets stilling."

Politiinspektør

Sakskategori	Henleggelse	Domfellelse	Frifinnelse	Annet
Voldtektssaker (N-226)	77 % (N-173)	17 % (N-39)	5 % (N-12)	1 % (N-2)
Utukt.omg.m barn u.14 år (N-206)	58 % (N-120)	36 % (N-74)	3 % (N-7)	2 % (N-5)
Gjentatt utukt. omg.m.barn u.10 år (N-65)	80 % (N-52)	9 % (N-6)	11 % (N-7)	

Det mest oppsiktsvekkende er kanskje at så vidt mye som 80 % av de aller alvorligste sakene, gjentatt utuktig omgang med barn u.10 år, blir henlagt.

Her finner vi også den høyeste frifinnelsesprosenten (11 %). Bare 9 % av sakene endte med domfellelse.

Fem av de elleve politidistriktene hadde henlagt samtlige saker innen denne kategori over hele femårs-perioden.

Tallmaterialet

For øvrig kan nevnes at ett politidistrikt hadde henlagt alle saker under alle tre sakskategorier vi undersøkte.

Også for voldtektssakene finner vi en svært høy henleggelsesfrekvens - 77 %.

Samtidig kan det kanskje overraske at kun 5 % av sakene endte med frifinnende dom.

Slår vi sammen de tre sakskategoriene blir fordelingen slik:

henleggelse 69 % - domfellelse 24 % - frifinnelse 5 %.

5 % frifinnelse totalt må sies å være relativt lavt.

Det ser med andre ord ut til at når påtalemyndigheten først bestemmer seg for å fremme saken for retten, får man oftest domfellelse. Muligens vil dette kunne komme til å forandre seg etterhvert som vi ser virkningen av den såkalte "to-instansordningen":

Frem til 1. august 1995 ble som hovedregel alle straffesaker som gjaldt forbrytelser som kunne medføre strengere straff enn fengsel i fem år, behandlet direkte for lagmannsrett. For disse sakene, hvor skyldspørsmålet ble avgjort av lagretten (juryen), var det ingen adgang til å få overprøvet bevisvurderingen under skyldspørsmålet. Spørsmålet om skyld var med andre ord avgjort en gang for alle.

Her har det funnet sted en viktig lovendring, slik at fra og med 1. august 1995 behandles alle straffesaker i herreds- og byrett som første instans, også de alvorligste sakene som tidligere gikk direkte for lagmannsretten.

Det kan nå ankes over alle sider ved den avgjørelse som er truffet i første instans - også over bevisvurderingen under skyldspørsmålet.

Dersom anken gjelder en forbrytelse som kan medføre fengsel i mer enn 6 år, hvilket er tilfelle for alle de tre sakskategorier vi har sett på, har domfelte et ubetinget krav på å få sin sak prøvet på ny. Det skjer da ved behandling i lagmannsretten, hvor skyldspørsmålet fortsatt avgjøres av juryen.

De aller fleste domfelte benytter seg av sin ankeadgang. Blir det frifinnelse anker som oftest påtalemyndigheten. Vi har i den senere tid sett mange eksempler på domfellelse i herredsretten og frifinnelse i lagmannsretten.

Mens herredsretten må begrunne sin avgjørelse (*domsgrunnene skal angi hovedpunktene i rettens bevisvurdering*), er lagrettens avgjørelse av skyldspørsmålet ubegrunnet. Her svares det kun "ja" eller "nei".

Det er relativt stor forskjell mellom de tre fylkene m.h.t. henleggelsesfrekvens.

Når det gjelder voldtektssaker varierer det fra 69 % til 84 %.

For gjentatt utuktig omgang med barn under 10 år var forskjellen særdeles stor. Mens et fylke henla 70 % av sakene, henla et annet fylke så mye som 94 %. Her skal det imidlertid nevnes at det dreier seg om relativt små tall.

Videre fant vi at der henleggelsesprosenten "bare" var 70, endte hele 22 % av sakene med frifinnelse. Domfellelsesprosenten ble dermed nesten lik, h.h.v. 6 og 7 %.

Lavest henleggesesfrekvens har vi for sakskategorien utuktig omgang med barn under 14 år. Totalt henlegges 58 % av sakene med en variasjon på fra 46 % til 73%.

Også innen hvert fylke ser vi store forskjeller. Eksempel med 100 % henleggelse er allerede nevnt.

C. Saksbehandlingstid

Etterforskning av straffbare handlinger bør bringes frem til en avslutning hurtigst mulig. Dette er nå direkte kommet til uttrykk i straffeprosessloven av 1981 § 226, 4.ledd. Prinsippet gjaldt også tidligere, men var da ikke lovfestet.

Gjennomsnittlig saksbehandlingstid -samlet Nordland, Troms og Finnmark:

Sakskategori	Henleggelse	Rettskraftig dom
Voldtekt	111 dager	531 dager
Utuktig omg.m. barn u.14 år	270 dager	427 dager
Gjentatt utuktig omg.m. barn u.10 år	255 dager	563 dager

"At politiet har stor henleggelsesprosent virker selvsagt inn på barnevernets avgjørelser og arbeid. Man kan ikke satse på politiets arbeid som tiltak for barnevernet."

Leder i barnevernet

"NN (jurist) hadde til å begynne med sterk vegring i forhold til sedelighetssaker, og jeg mener han henla saker som en følge av det. En periode ble alle sakene henlagt. NN kom seg forøvrig etterhvert".

Etterforsker /
10 års erfaring

"Fornærmede har ofte forventninger til at politiet skal gjøre noe i den konkrete saken - i større grad enn i andre saker."

Politijurist

Det er stor variasjon i saksbehandlingstiden. Gruppen "henlagte saker" rommer svært ulike forhold.

Henleggelsesgrunner som "gjerningsmannen død", "gjerningsmannen under 15 år" og "foreldelse" krever kanskje ingen omfattende etterforskning.

Hovedtyngden av de henlagte sakene kommer imidlertid inn under "bevisets stilling".

For de henlagte sakene varierer saksbehandlingstiden fra 1 dag til 5 år.

For saker som ender med rettskraftig dom, domfellelse eller fri-finnelse, finner vi en saksbehandlingstid som strekker seg fra 4 måneder til 3 år og 6 måneder.

Etter innføring av to-instans, må man forvente ytterligere økt saksbehandlingstid.

Det går gjerne et halvt, ja, kanskje bortimot et år, mellom første og annen gangs domstolsbehandling.

Mange av ofrene har behov for psykiatrisk behandling. Meldingen fra psykiatrien til politi- og påtalemyndighet er at man ofte ikke kommer i gang med adekvat behandling før saken er endelig avgjort.

En psykolog sa det slik:

"Før rettssaken er det ikke mulig å komme i gang med traumebehandling. Det er en ventetid der hele fokus er rettet mot rettsaken og spørsmål rundt det som skal skje der.

Etter to-instansreformen har det blitt enda verre. Det å "vinne" i herredsretten innebærer ikke at man får en opptur som gjør neste runde lettere. Det skjer en utladning etter første runde, og man går inn i en periode som er fryktelig vanskelig både for foreldre og barn."

DEL IV

Utredningen

A. Bevisvurderingen

Ser vi på grunnen til at sakene henlegges, dominerer "bevisets stilling";

- voldtekt - ca 65 %
- utuktig omgang m.barn u.14 år - ca 55 %
- gjentatt utuktig omgang m.barn u. 10 år - ca 38 %

Når en sak henlegges p.g.a. bevisets stilling vil det si at påtalemyndigheten for så vidt godt kan legge til grunn at det foreligger et straffbart forhold som ikke er foreldet og der gjerningsmannen er kjent og tilregnelig, men at man ikke anser seg i stand til å føre tilstrekkelig bevis til å oppnå fellende dom.

Bevisene er med andre ord ikke gode nok.

Det må en også kunne legge til grunn i en del av de sakene som ender med frifinnelse. Det kan selvfølgelig være at tiltalte var uskyldig, men det kan også skyldes kvaliteten på påtalemyndighetens bevisstilbud.

Ved hvert av de 11 politikamrene har vi intervjuet minst en politijurist, fortrinnsvis den ansvarlige for seksuelle overgrepssaker, og minst en etterforsker, den som ble opplyst å ha hovedansvaret eller størst erfaring på området. Alle har vært positive og tatt godt imot oss.

Vi har opplevd det som en fordel og styrke at vi har erfaring fra samme etat. Muligheten for misforståelser og at man snakker forbi hverandre er liten. Dessuten tror vi at vi vet å stille de riktige spørsmålene. Ulemper kan være at man ikke ser det åpenbare og at man påvirker informantene. Dette er noe vi har vært oss bevisst og forsøkt å unngå.

Så godt som samtlige intervjuobjekt innen politi- og påtalemyndighet sier at de kan altfor lite om sedelighetssaker og at de ikke behersker fagfeltet.

"Sakene blir ned-prioritert på tross av at de fleste vet at det er viktige saker - vegringen tror jeg i stor grad skyldes usikkerhet og manglende kompetanse"

Politiinspektør

De vurderer sedelighetssakene som spesielle og vanskeligere enn andre typer straffesaker. Særlig oppleves bevisvurderingen som vanskelig. Det medfører at man også har problemer med å ta stilling til når etterforskingen bør anses avsluttet. Flere illustrerer dette med å vise til eksempelvis promillesaker hvor det nærmest gir seg selv hva som må gjøres, mens en sedelighetssak i mye større grad krever egen kreativitet sammen med kunnskap om fagområdet.

Konsekvensen er at sedelighetssakene ofte blir liggende fordi de ansvarlige rett og slett føler seg usikker på om ytterligere etterforskning er nødvendig og på hvordan saken skal vurderes rent bevismessig.

B. Arbeidsfordeling / organisering

Politiet er organisert i politidistrikt. Ett politidistrikt består av en politistasjon (politikammer) og flere lensmannskontor.

Påtalejuristene har sitt arbeidssted ved politikammeret, men har ansvaret for sakene i hele politidistriktet.

Etterforskere jobber henholdsvis på politistasjonen eller på et lensmannskontor, og har i utgangspunktet bare saker fra "sitt" tjenestested.

I Nordland, Troms og Finnmark har vi 11 politidistrikt, 13 politistasjoner og ca 70 lensmannskontorer (antall lensmannskontorer er i ferd med å reduseres pga en pågående omorganiseringsprosess i politidistriktene).

Vår undersøkelse viser at ved 8 av de 11 politidistriktene fordeles samtlige straffesaker blant juristene etter en fastsatt turnus - saksjour.

Det blir dermed tilfeldig hvem av juristene som behandler en innkommet sedelighetssak. Den som har jour på det tidspunkt saken registreres blir påtalemessig ansvarlig.

Tre politidistrikt har tatt sedelighetssakene ut av den vanlige saksfordelingen og gjort det til et spesialområde. En jurist er da fagansvarlig på området og behandler selv alle sakene av en viss størrelse.

"Publikum ville nok blitt veldig overrasket dersom de visste hvor personavhengig systemet er."

Fagansvarlig jurist

Utredningen

Hvorvidt man har valgt den ene eller den andre ordningen kan bero på tilfeldigheter. Ved to politidistrikt uttrykte man en bevisst holdning og ønske om spesialisering og utvikling av spisskompetanse.

"Nærmest alle juristene skiftes ut hele tiden - noe som gjør det håpløst å få til en fast ordning."

Også organiseringen på etterforskningssiden varierer ved de 11 politistasjonene vi har besøkt.

Konstituert påtaleleder

Fire av stasjonene har faste tjenestemenn ved etterforskeravdelingene, med seksuelle overgrep som sitt spesialfelt.

Noen stasjoner har ingen faste etterforskere på området, men bruker kvinnelige tjenestemenn som til daglig jobber ved ordensavdelingen. Eksempel på dette fant vi bl.a. ett sted der etterforskeravdelingen besto av 10 mannlige etterforskere, men hvor altså ingen jobbet med sedelighetssaker.

"Jeg ble pålagt å jobbe med sedelighetssaker fordi jeg er kvinne. Jeg har gjennom årene kjempet mye for å slippe, og har ofte følt meg svært alene med disse sakene."

Ved fire stasjoner hadde man hatt faste etterforskere, men disse var gått over i andre stillinger og nye hadde overtatt eller skulle overta.

*Etterforsker /
10 års erfaring*

En stasjon hadde ingen fast etterforsker, men brukte en kvinnelig førstebetjent fra et annet tjenestested.

Begrunnelsen for ikke å tildele fagområdet til en bestemt etterforsker var at der ikke var kvinner ved stasjonen. Dette er en holdning som går igjen flere steder. Der det var utskiftning på etterforskeravdelingen og man skulle ta inn noen som kunne arbeidet med sedelighetssaker, var det unge, nyutdannede kvinner som ble valgt.

"Jeg tror mange menn i politiet ikke orker å ta fatt på denne sakstypen - det kan være på grunn av behag og prestisje".

I lensmannsdistriktene varierer det hvorvidt man har faste tjenestemenn/kvinner på sedelighetssakene.

*Mannlig inspektør /
26 års erfaring fra politiet*

Vi har ikke innhentet opplysninger fra hvert enkelt lensmannskontor, men den informasjon vi har fått fra påtaleavdelingene går ut på at det er få lensmannskontor som har tjenestemenn med opplæring på fagområdet. Dette samsvarer med de opplysningen vi har fått fra kursansvarlig ved politihøyskolen vedrørende deltakelse på etterutdanningskurs.

Praksis med å gi bistand fra politistasjonene til lensmannsdistriktene varierer. Noen steder bistår man relativt ofte, andre steder overhodet ikke.

C. Samarbeid

-politi- og påtalemyndighet

Integrert påtalesfunksjon / styrt etterforskning.

Etterforskning og påtalearbeid er gjensidig avhengig av hverandre. Det er påtalemyndigheten som leder etterforskningen og har ansvaret for at denne følger lov og instruks og det er etterforskningen som danner grunnlaget for de påtalemessige avgjørelsene.

"Etterforsker og jurist har et kjempegodt samarbeid. Etterforsker styrer etterforskningen - juristen blander seg ikke inn i dette."

Etterforsker om integrert påtalesfunksjon

I alle straffesaker av en viss størrelse er det nødvendig med en integrert påtalesfunksjon. Det gjelder i særdeleshet sedelighetssaker. Et tett og godt samarbeid mellom etterforsker og jurist er nærmest en forutsetning for et godt resultat.

Av intervjuene fremkommer det imidlertid at i de fleste politidistriktene overlates etterforskningen i sin helhet til politiet. Juristene trekkes ofte bare inn dersom det er spørsmål om å benytte straffeprosessuelle tvangsmidler (ransaking, pågripelse etc.)

I enkelte tilfeller blir juristen først kjent med saken når den anses ferdig etterforsket og klar for endelig påtaleavgjørelse.

- tverrfaglig samarbeid.

"Det som er vanskeligst i Finnmark er ustabiliteten - det gjelder mange etater"

Barnelege

Vår erfaring fra mange års arbeid med sedelighetssaker er at siden midten av 80-tallet, da saksområdet nærmest "eksploderte", har det tverrfaglige samarbeidet gjennomgått flere faser der den tverrfaglige usikkerhet og konkurranse til tider har vært mest iøynefallende. Man har forsøkt å holde hverandre utenfor ved kritikk, mistenkeliggjøring og gjensidige påstander om å ødelegge saken.

Til tross for at det har vært arrangert utallige tverrfaglige konferanser og seminarer er det vanskelig å påvise noen entydig positiv utvikling som har gitt seg utslag i konkrete resultater.

På enkelte områder kan det faktisk synes som om fornærmede blir dårligere ivartatt i dag. Slik situasjonen er nå, risikerer barn å bli

fratatt muligheten for terapeutisk krisehjelp p.g.a. redsel for påvirkning i forhold til etterforskning og rettssak.

For å sette dette i relief kan vi tenke oss situasjonen ved en trafikkulykke hvor et barn blir påkjørt.

Ingen vil her være i tvil om at ambulanse og helsepersonell først og fremst må slippe til og gjøre sin jobb. Ingen vil la barnet ligge å blø ihjel i påvente av politiets og rettsvesenets arbeid.

"Det er viktig å ha et barnets beste-perspektiv her - at det tjener barnet at saken blir anmeldt."

Leder i barnevernet

Vi er kanskje nå i 1998 kommet til det punkt hvor psykiatrien ikke lengre kan og bør vente på politi og påtalemyndighet.

Politiet kan ikke lengre overføre sine problemer til hjelpeapparatet / psykiatrien.

Vi har imidlertid også sett eksempler på at det i enkelte kommuner jobbes svært godt tverrfaglig, men dette samarbeidet preges imidlertid i stor grad av enkeltpersoners personlige engasjement.

Det blir altfor personavhengig, noe som gjør samarbeidsstrukturene uklare.

Vi mener at sedelighetssaker må anerkjennes som et multiprofesjonelt fagområde / problem

"Seksuelle overgrep blir sett på som det vanskeligste av det vanskelige innen barnevernsarbeid"

behandling - barnevern - politi og rettsvesen.

Vi kan ikke for fremtiden basere oss på enkeltpersoners individuelle korstog.

Leder i barnevernet

Det blir viktig å ta stilling til på hvilket stadium (mistankens styrke) det multiprofesjonelle samarbeidet bør starte.

Riksadvokatens beslutning om at politi- og påtalemyndighet ikke skal delta i tverrfaglig samarbeid der det diskuteres anonymiserte enkeltsaker, har aktualisert dette spørsmålet kanskje mer enn noe.

D. Opplæring / kompetanse

Det er slik at hverken polititjenestemenn eller jurister får særlig opplæring på fagfeltet gjennom sin grunnutdanning.

Undersøkelsen har også vist at i Nord-Norge har svært få av de som behandler disse sakene fått noen som helst form for etter- eller videreutdanning. Spesielt gjelder dette juristene.

Dersom man overhodet hadde deltatt på kompetansehevende tiltak gjaldt det svært korte kurs av et par dagers varighet og ofte for lang tid tilbake.

På etterforskersiden var det noe bedre, men også her fantes eksempel på fullstendig fravær av kurs. Og nå snakker vi om "spesialistene" på politikammeret. Ute på lensmannskontorene er nok de fleste uten opplæring. Politihøgskolen i Oslo har utviklet et to-delt kurs i etterforskning av seksuelle overgrepssaker. Ved skolen har vi fått opplyst at det lenge var svært få fra Nord-Norge som deltok. Etter at trinn I ble desentralisert og lagt til landsdelspolitikammeret har det skjedd en markant bedring her. Flere av intervjuobjektene hadde enten deltatt på kurset eller skulle delta i nær fremtid.

Grunnen til manglende kursing oppgis å være stram økonomi, tidspress, lite kurstilbud, og manglende vilje fra ledelsens side til å prioritere fagfeltet.

Også innen barnevern og psykiatri oppleves sedelighetssaker som komplekse og vanskelige. Flere av de vi intervjuet fra denne faggruppen opplyste at erfaringer fra enkeltsaker de har hatt gjør at man er blitt mer forsiktig.

Sakene har vist seg å være mer kompliserte enn man la til grunn på 80-tallet. Det har ført til at mange vegrer seg mot å gå inn i slike saker.

Innen barne- og ungdomspsykiatrien oppleves det som uhyre vanskelig å arbeide med barn der saken er blitt henlagt av politiet.

"Behovet for etterutdanning blant jurister er stort. Det er et tankekors å se på andre yrkesgrupper, leger f.eks. som har et helt annet forhold til etterutdanning. Der er det en del av kulturen - en lege som ikke jevnlig er på kurs, blir ikke tatt alvorlig".

*Professor Fredrik Zimmer,
univ.i Oslo*

E. Andre faggruppers kompetanse

- den medisinske undersøkelsen

Mens både det psykologiske og det medisinske fagmiljøet synes å ha utviklet sin kompetanse på området - la oss si de siste årene, kan det synes som om politiet i større grad har stagnert.

I november 1997 deltok vi på en internasjonal konferanse på Lørenskog, arrangert av Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn, med tittel

"Seksuelle overgrep mot barn - ny forskning og metodikk i samarbeid og etterforskning."

Tunge tema her var vitnepsykologi bl.a. i forhold til avhør av barn, og medisinsk / gynekologisk undersøkelse, med forelesere av internasjonal klasse.

For å si det kort og enkelt;

kunnskapen er der, men vi i politi og påtalemyndighet forholder oss i liten grad til den, - i alle fall ikke i Nord Norge.

Virkeligheten hos oss illustreres av følgende eksempel :

I en sak forelå det to samtidige gynekologiske undersøkelser av samme barn, foretatt lokalt. Den ene legen konkluderte med at hymen var intakt, mens den andre sa at der var ikke spor av jomfruhinnen å se.

Det er unødvendig å si at det kompliserte saken bevismessig.

Slikt skal ikke skje og det trenger ikke skje. For det første har vi i dag utstyr som gjør at undersøkende lege kan fotografere det han/hun ser. Dermed er beviset sikret og gjentatte undersøkelser av barnet unødvendig. Dessuten bør ikke barn undersøkes av en tilfeldig lege i lokalmiljøet.

Vi har besøkt barneavdelingene ved de tre sykehusene i Bodø, Tromsø og Hammerfest. Hver avdeling opplyser at de årlig foretar mellom 10 og 20 undersøkelser.

Rutiner og praksis er svært forskjellige ved de tre avdelingene. Bare Hammerfest har colposcop med fotoutstyr. Utstyret brukes

" Første gang jeg var vitne i retten, var jeg mer død enn levende - grudde meg veldig - hadde ingen jeg kunne spørre, og var usikker på hva som ventet."

Overlege

konsekvent ved alle undersøkelser, og bildene sendes Aker sykehus til vurdering. Barneavdelingen ved regionspsykehuset i Tromsø har ikke colposcop. Her tas rutinemessig bilder med vanlig fotoapparat. Bodø har ikke colposcop og tar ikke bilder.

I følge Dr. Erik Kreyberg Normann, lederen for Nasjonalt ressurs-senter for seksuelt misbrukte barn v. Aker sykehus, er 10 og 20 undersøkelser årlig for lite for å bygge opp og vedlikeholde kompetansen på området.

Vi mener at faglig ekspertise må utvikles regionalt.

Colposcop og annen teknologi gjør det mulig for leger å konsultere kolleger f.eks ved Aker sykehus, eller for såvidt også internasjonalt.

F. Dommeravhør.

Barn under 14 år møter ikke i retten under hovedforhandlinger. Man foretar et dommeravhør som i dag tas opp på video og vises for retten / juryen.

Det er domsstolen som formelt og prosessuelt har ansvaret for gjennomføringen av avhøret, men det tas oftest av ideelt sett spesial-trenede polititjenestemenn og kvinner, eventuelt barnepsykolog / psykiater hvis det gjelder svært små barn med lite utviklet språk, under kontroll av dommeren.

Situasjonen i Nordland, Troms og Finnmark er på dette området etter vårt syn uholdbar. Mange avhør blir tatt av tjenestemenn eller kvinner uten erfaring eller spesialkompetanse, også når det gjelder små barn helt ned i 3-4-års alderen, eller kanskje enda verre, avhørene blir overhodet ikke tatt.

Ved et sorenskriverembete lå det på det tidspunktet vi foretok intervju ved det aktuelle politikammeret 8-10 begjæringer om dommeravhør som ikke var effektuert. Det eldste var i følge politiet ca et år gammelt. Rundt 10 barn hadde altså hatt dette hengende over seg i månedsvis.

En annen side av saken er selvfølgelig hva et slikt dommeravhør, når man endelig får tatt det, vil være verdt som bevis. Hva husker

en 5-åring etter så lang tid? Forsvarer vil ofte påstå at barnet har vært under påvirkning i like lang tid.

Det formelle ansvaret i h.h.til straffeprosessloven er her sorenskriverens. Men, dersom politiet hadde gjort sin jobb skikkelig, ville ikke dette skjedd. Ved det aktuelle politikammeret var man av den oppfatning at det var opp til retten å finne en "særlig skikket person" til å foreta avhørene - til tross for at man her, i motsetning til situasjonen i de fleste andre politidistrikt i nord, hadde en erfaren etterforsker som har gått på kurs på politihøgskolen bl.a. for nettopp å lære å ta dommeravhør. Vedkommende hadde faktisk ikke tatt et eneste dommeravhør etter endt kurs.

Man hadde i denne situasjonen ikke vurdert å be om bistand fra KRIPOS.

Vi mener dette eksempelet er betegnende for hva som skjer når ingen føler et totalansvar for saken. En politiinspektør beskrev fenomenet som en "ute av øye - ute av sinn" - mentalitet.

Dommeravhøret er sakens sentrale bevis. Et viktig arbeid er gjort av spesialpedagogene Kari Tøften Gamst og Åse Langballe gjennom prosjektet "Barn som informanter i dommeravhør, opplæring og metodeutprøving". (Justisdepartementet 1997).

Departementet pekte ut 14 etterforskere fra 11 politidistrikt til å delta i prosjektet. Samtlige jobbet til daglig med sedelighetssaker. Deltakerne ble gitt teoretisk og praktisk opplæring i kommunikasjon med barn, samt i den metode for avhør av barn som Gamst og Langballe har utviklet. Metoden ble prøvd ut i autentiske dommeravhør som ble analysert med henblikk på hvorvidt opplæringen førte til forbedret kvalitet.

De to sier i forordet til sin prosjektrapport:

"Det viser seg at det råder stor uvisshet om hvordan man forholder seg i kommunikasjon med et barn som kan ha vært utsatt for seksuelle overgrep. Det mangler fortsatt kunnskap og erfaring på dette området.

Avhør av barn reiser mange problemstillinger. Det kan oppleves overveldende å bevege seg inn på dette feltet hvor kryssende juridiske - og barnefaglige hensyn oppstår."

Utreddningen

Videre heter det lengre ut i rapporten:

“Før opplæring finner vi i hovedsak avhør som har karakter av et typisk avhør hvor avhøreren har en dominerende rolle og hvor målet er å “tappe ut” informasjon fra barnet. Disse avhørene karakteriseres av en tilnærming svært lik den som benyttes på voksne, hvor spørsmål for spørsmål bringes på banen og forsøkes utdypet. Dette er en form som ikke ivaretar det karakteristiske i barnets kognitive utvikling, og som krever at barnet kan skifte fra tema til tema og følge den voksnes logiske tenkemåte.

Slik vi ser det er denne fremgangsmåten fragmenterende, autoritær og fører til villedelse av barnet.”

“Både på etterforskersiden og juristsiden er det yngste jente som får ansvaret. Mennene vil ikke ha dette. Det har lav status. Stjeles det en Mercedes til 400. 000 kroner kommer de løpende, men “naskes” det en jomfru hinne er det verre”.

*Kvinnelig etterforsker /
10 års erfaring*

M.a.o er det å ta dommeravhør ingen oppgave for yngste tjenestekvinne på ordensavdelingen, uten opplæring og erfaring, slik vi har sett eksempel på gjennom vår undersøkelse.

I følge strpl. § 234, 2.ledd skal gjentatte dommeravhør så vidt mulig unngås. Dette er en regel politiet har oppfattet som nesten ufravikelig, og som på mange måter har styrt den øvrige etterforskningen. Enkelte av dagens vitnepsykologer sier derimot at gjentatte avhør av barn i sedelighetssaker er en nødvendighet fordi det er vanlig at barnet gradvis husker mer og mer. Man må arbeide med hukommelse, og barnet må føle trygghet for å orke og huske. Dessuten er det slik at det faktisk ikke er uvanlig at det verste kommer senere. Ved kun ett avhør risikerer man å gå glipp av vesentlig informasjon.

DEL V

Sammenfatning / Konklusjon

Sedelighetssaker i den form og det omfang vi har i dag er for strafferettspleien et relativt nytt saksområde - ikke mer enn 10-15 år.

I riksadvokatens gjennomgang av den såkalte Bjugnsaken - BJUGNRAPPORTEN - heter det :

“Formålet med riksadvokatens gjennomgang er først og fremst og se på hvilke erfaringer politi- og påtalemyndighet kan høste av arbeidet med Bjugn-saken.

Avdekkingen av feil eller svakheter ved etterforskningen vil forhåpentligvis sette politiet og påtalemyndigheten bedre i stand til, innenfor strafferettslige og straffeprosessuelle rammer, å behandle de vanskelige og følsomme sakene med seksuelle overgrep mot barn”

Rapporten ble sendt samtlige politidistrikt og gjennomgått på påtale-møter landet rundt.

Er vi så fem år etter Bjugn-saken bedre i stand til å behandle sedelighetssaker?

Den dokumentasjon vi nå har innhentet tyder dessverre ikke på det.

En politijurist sa det slik:

“Sakene blir nedprioritert på tross av at de fleste vet at det er viktige saker - vegringen tror jeg i stor grad skyldes usikkerhet og manglende kompetanse”.

Sammenfatningsvis kan man si at det i de tre nordligste fylkene er tildels store forskjeller på hvordan disse sakene behandles.

Det gjelder mellom politidistriktene, men også innen samme politidistrikt (lensmannskontorene).

Sammenfatning / Konklusjon

Prosjektet vårt ville blitt altfor omfattende dersom vi skulle besøkt et representativt utvalg lensmannsdistrikt. Her har vi i stor grad måttet basere oss på informasjon fra politikammeret, samt innhentet statistikk.

Den mest nedslående beskrivelsen av situasjonen her kom fra en politiinspektør med lang erfaring, som om et lensmannskontor i sitt distrikt sier at sedelighetssaker har blitt helt ødelagt p.g.a måten de er blitt håndtert på.

I Nordland, Troms og Finnmark har vi 11 politistasjoner (politikammer) og 71 lensmannskontor/andre driftsenheter. I femårsperioden 1993-1997 var det totalt 621 saker til behandling innenfor de tre sakskategoriene vi har undersøkt (utukt.omg.med barn u.14 år, gjentatt utukt.omg.med barn u.10 år, voldtekt).

Hver politistasjon behandlet i gjennomsnitt i overkant av 4 saker pr. år (4,2), mens tallet for hvert lensmannskontor er 0.8.

Mens de fleste alvorlige sedelighetssaker altså etterforskes i lensmannsdistriktene, er det samtidig klart at med knapt en sak i året er det umulig å skaffe seg tilstrekkelig erfaring, og neppe realistisk å opparbeide noen spisskompetanse.

Dette er statistikk og gjennomsnittstall. Nå er det selvfølgelig slik at enkelte tjenestesteder av ulike grunner har flere saker enn andre, og det er også slik at enkelte lensmannsdistrikter har erfarne og velkvalifiserte etterforskere.

*" Sakstypen drives
ved hjelp av ildsjeler
på etterforskersiden"*

Politiinspektør

Vårt poeng er imidlertid at etterforskningen bærer preg av enkeltpersoners engasjement og innsats.

Det samme kan forsåvidt også sies om den påtalemessige behandlingen.

Slik vi ser det er den totale saksbehandlingen i stor grad personavhengig og tilfeldig.

Dette er kanskje det største rettssikkerhetsproblemet.

For oss står det helt klart at her er behov for adskillig mer enn litt flikking i kantene.

Sammenfatning / Konklusjon

Vårt prinsipale forslag går ut på at vi tenker i de samme baner som man gjorde i forhold til økonomisk kriminalitet da man opprettet ØKOKRIM i 1989.

Barn kan da ikke være mindre viktig enn penger.

Dersom vi virkelig mener alvor med at disse sakene skal prioriteres, må de løftes ut av de vanlige bunkene hos politi og påtalemyndighet.

Vi ønsker oss et desentralisert "økokrim" for sedelighetssaker - i første omgang vil vi ha en prøveordning for de tre nordligste fylkene.

DEL VII

Forslaget - En regional enhet for etterforskning og påtale av saker som gjelder seksuelle overgrep og familievold

Vi har spurt alle våre intervjuobjekt hva de mener må til for å forbedre kvaliteten på straffesaksbehandlingen på dette området. Nøkkelord her er:

- KUNNSKAP
- HOLDNINGSDANNELSE
- FELLESSKAPSDANNELSE

De fleste mener den optimale løsningen ligger i teamarbeid - et team som også må inkludere den som senere skal aktorere saken. Flere har trukket parallellen til Økokrims arbeidsform. Dette må selvfølgelig bare være et utgangspunkt. Vi har tross alt å gjøre med sakstyper som er meget forskjellige. Samtidig har de også åpenbare likhetstrekk, bl.a. at man i stor grad er avhengig av en faglig ekspertise som vi normalt sett ikke besitter innen politi og påtalemyndighet.

Det er uholdbart dersom behandling, barnevern og straffeforfølgning settes opp mot hverandre. Det kan ikke være slik at man må velge mellom behandling eller straffeforfølgning.

Slik vi ser det må løsningen ligge i en integrert problemløsningsorientert og flerfaglig (multiprofesjonell) tilnærming.

Professor i barne- og ungdomspsykiatri Tilman Färniss opererte på Lørenskogkonferansen (nov.97) med tre forutsetninger for å kunne jobbe med seksuelle overgrepssaker:

1. - at man kan takle det rent personlig
2. - profesjonell kunnskap
3. - profesjonelle strukturer å jobbe innenfor (multiprofesjonelle)

Innenfor alle faggrupper må vi erkjenne ineffektiviteten i den endeløse, individuelle Don Quijote-kampen for å beskytte kvinner og barn mot seksuelle overgrep.

En arbeidsform som ovenfor skissert vil man kunne få til innenfor en desentralisert enhet for etterforskning og påtale av seksuelle overgrep.

For å illustrere at dette for såvidt ikke er revolusjonerende tenkning, - mye tankearbeid ble gjort i forbindelse med opprettelsen av ØKOKRIM, har vi foretatt et lite eksperiment der vi har tatt første og siste paragraf i påtaleinstruksens kap.35, saker som gjelder økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet, og endret det til saker som gjelder seksuelle overgrep og familievold:

PÅT.INST. § 35-1.

De regionale enheter for etterforskning og påtale av saker som gjelder seksuelle overgrep og familievold er etterforskings og påtaleorgan for brudd på straffebestemmelser i sedelighetskapittelet i straffeloven og familievoldsaker. Innen sitt område kan enhetene overta saker fra lokal påtalemyndighet og påbegynne etterforskning av eget tiltak. Stedlig påtalemyndighet har ansvaret for etterforskning og påtale av saker som gjelder seksuelle overgrep og familievold som ikke behandles av enhetene. Enhetene er underlagt riksadvokaten ved etterforskning og øvrige påtalefunksjoner. Justis- og politidepartementet fastsetter instruks for lederne, og godkjenner enhetenes organisasjonsplaner.

PÅT.INSTR. § 35-10.

Generelle bestemmelser: Enhetene er hørings-, bistands- og rådgivningsorgan for sentrale myndigheter og kontrollorgan. Enhetene er videre bistands- og rådgivningsorgan for det stedlige politi, og skal virke for å styrke kompetansen lokalt på seksuelle overgrepssaker og familievoldsaker. Enhetene skal være et senter for bekjempelse av seksuelle overgrep og familievold, og skal innen dette felt stimulere til forskning og utvikling av kunnskap, samle generell informasjon, og drive undervisnings- og opplysningsvirksomhet. Enhetene skal foreta kriminalitetsetterretning på området seksuelle overgrep og familievold. I samarbeid med Justis- og politidepartementet har enhetene ansvaret for internasjonalt samarbeid innenfor arbeidsområdet.

Når vi har valgt å inkludere familievoldsaker, har det bl.a. sin bakgrunn i at forskning viser at mange barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep, trolig også har vært utsatt for andre former for mishandling / overgrep / omsorgssvikt.

Amerikanske undersøkelser viser at bare ca 5 % av overgriperne er fremmede personer.

Mange av de kvinnene som oppsøker krisesentrene p.g.a. langvarig fysisk og psykisk mishandling i parforhold, rapporterer også om seksuelle overgrep/voldtekt.

Etterforskningsmessig har sedelighetssaker og familievoldsaker mange fellestrekk.

"At det er mange kvinner som håndterer disse sakene har nok litt å si for hvilke prioriteringer som gjøres. Kvinner er for lite offensive - mye mindre offensive enn menn - når det gjelder å si ifra. Kvinner godtar for mye. Når kvinner har sagt i fra, så tror de noe vil skje, og når det ikke blir sånn, så blir de fortvilet. Kvinner må bli mer metodisk i sin måte å si ifra på."

Leder i barnevernet

Vår anbefaling er at Justisdepartementet nedsetter et utvalg for å arbeide videre med forslaget om en prøveordning for en regional enhet for etterforskning og påtale av saker som gjelder seksuelle overgrep og familievold i de tre nordligste fylkene.

Vi har kommet til at det ikke vil være riktig av oss nå å nærmere konkretisere våre ideer og synspunkter.

Kun på et punkt vil vi tillate oss å komme med noen bemerkninger. Vårt utgangspunkt er at det vesentligste av enhetens ressurser allerede finnes i regionen, og da først og fremst i form av etterforskere og jurister ved de 11 politidistriktene, men også innenfor de andre faggruppene.

Hovedutfordringen består i å etablere faste, forpliktende samarbeidsstrukturer og en best mulig ressursutnyttelse innen regionen, og i forhold til faginstitusjoner og fagmiljøer sentralt.

Del VII

Vedlegg

- STRAFFELOVEN
- STRAFFEPROSESSLOVEN
- PÅTALEINSTRUKSEN
- FNs konvensjon om BARNES RETTIGHETER

STRAFFELOVEN

§ 192.

Den som ved vold eller ved å fremkalle frykt for noens liv eller helse tvinger noen til utuktig omgang eller medvirker til det, straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år, men med fengsel i minst 1 år, dersom den utuktige omgang var samleie.

Hvis den fornærmede som følge av handlingen omkommer eller får betydelig skade på legeme eller helse, eller den skyldige tidligere er straffet etter denne pragraf eller etter § 195, kan fengsel inntil 21 år idømmes.

Venerisk sykdom anses alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragraf.

§ 195.

Den som har eller medvirker til at en annen har utuktig omgang med et barn under 14 år, straffes med fengsel inntil 10 år, men med fengsel i minst 1 år dersom den utuktige omgang var samleie.

Fengsel inntil 21 år kan idømmes hvis den fornærmede som følge av handlingen omkommer eller får betydelig skade på legeme eller helse, eller den skyldige tidligere har vært straffet etter denne pragraf eller etter § 192, eller handlingen er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte, eller den er foretatt overfor barn under 10 år og det har skjedd gjentatte overgrep. Venerisk sykdom anses alltid som betydelig skade på legeme eller helse i denne paragraf.

Villfarelse med hensyn til alder utelukker ikke straffeskyld.

Straff etter denne bestemmelse kan falle bort eller settes under det lavmål som følger av første ledd dersom de som har hatt den utuktige omgang, er jevnbyrdige i alder og utvikling.

STRAFFEPROSESSLOVEN

§ 226

Formålet med etterforskingen er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for avgjørelsen av spørsmålet om tiltale, og å tjene som forberedelse for sakens behandling ved retten.

Om personundersøkelse og mentalobservasjon gjelder reglene i kap.13.

Er en bestemt person mistenkt, skal etterforskingen søke å klarlegge både det som taler mot ham og det som taler til fordel for ham.

Etterforskingen skal gjennomføres så raskt som mulig og slik at ingen unødig utsettes for mistanke eller ulempe.

§ 234

Når det foretas avhør av vitner, gjelder reglene i §§ 128, 130, 133 og 136 annet ledd tilsvarende.

Avhør av vitne under 14 år i sak om forbrytelse eller forseelse mot sedelighet bør fortrinnsvis begjæres etter reglene i § 239. Gjentatt avhør skal så vidt mulig unngås.

PÅTALEINSTRUKSEN

§ 35 - 1

Den sentrale enhet for etterforskning og påtale av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet (ØKOKRIM)

Den sentrale enhet for etterforskning og påtale av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet - ØKOKRIM - er riksdekkende etterforsknings- og påtaleorgan for brudd på straffebestemmelser om økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet.

Innen sitt område kan enheten overta sak fra lokal påtalemyndighet og påbegynne etterforskning av eget tiltak.

Stedlig påtalemyndighet har ansvaret for etterforskning og påtale av saker om økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet som ikke behandles av enheten. Enheten er underlagt riksadvokaten ved etterforskning og øvrige påtalefunksjoner. Justis- og politidepartementet fastsetter instruks for lederen og godkjenner enhetens organisasjonsplan. Det kan bestemmes en desentralisert struktur.

§ 35 - 10

Generelle bestemmelser.

Enheten er hørings-, bistands- og rådgivingsorgan for sentrale myndigheter og kontrollorgan. Enheten er videre bistands- og rådgivingsorgan for det stedlige politi, og skal virke for å styrke kompetansen lokalt på økonomiske saker og miljø saker.

Enheten skal være et senter for bekjempelse av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet, og skal innen dette felt stimulere til forskning og utvikling av kunnskap, samle generell informasjon og drive undervisnings- og opplysningsvirksomhet. Enheten skal foreta kriminalitetsetterretning på området økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet.

I samarbeid med Justis- og politidepartementet har enheten ansvaret for internasjonalt samarbeid innenfor arbeidsområdet.

FNs konvensjon om BARNES RETTIGHETER

Artikkel 2.

1. De land som er parter i denne konvensjon, skal respektere og garantere de rettigheter som er fastsatt i denne konvensjon for ethvert barn innenfor deres jurisdiksjon, uten forskjellsbehandling av noe slag og uten hensyn til barnets, dets foreldres eller verges rase, farge, kjønn, språk, religion, politiske eller annen oppfatning, nasjonale, etniske eller sosiale opprinnelse, eiendom, funksjonshemming, fødsel eller annen status.

2. Partene skal treffe alle nødvendige tiltak for å sikre at barnet blir vernet mot enhver form for forskjellsbehandling eller straff på grunnlag av stilling, virksomhet, uttalte meninger eller trosoppfatning hos barnets foreldre, verger eller familiemedlemmer.

Artikkel 3.

1. Ved alle handlinger som vedrører barn og som foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organ, skal det først og fremst tas hensyn til hva som gavner barnet best.

2. Partene påtar seg å sikre barnet det vern og den omsorg som er nødvendig for hans eller hennes trivsel, idet hensyn tas til rettighetene og forpliktelsene til hans eller hennes foreldre, verger eller andre enkeltpersoner som ifølge loven er ansvarlige for ham eller henne, og skal treffe alle nødvendige lovgivningsmessige og administrative tiltak for dette formål.

3. Partene skal sørge for at de institusjoner og tjenester som har ansvaret for omsorgen, for eller vernet av barn, har den standard som er fastsatt av kompetent myndighet, særlig med hensyn til sikkerhet, helse, personalets antall og kvalifikasjoner, så vel som overoppsyn.

Artikkel 4.

Partene skal sørge for alle lovgivningsmessige, administrative og øvrige tiltak som er nødvendige for å virkeliggjøre de rettigheter som anerkjennes i denne konvensjon. Når det gjelder økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, skal partene gjøre sitt ytterste for å sørge for disse tiltak innenfor sine tilgjengelige ressurser, om nødvendig innefor rammen av internasjonalt samarbeid.

Artikkel 19

1. Partene skal treffe alle nødvendige lovgivningsmessige, administrative, sosiale og undervisningsmessige tiltak for å verne barnet mot alle former for fysisk eller mental vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnyttning, herunder seksuelt misbruk, mens det er under omsorg hos en eller begge foreldre, verge(r) eller eventuell annen person som har omsorgen for barnet.

2. Slike vernetiltak bør om nødvendig omfatte effektive fremgangsmåter for iverksettelse av sosiale programmer som yter nødvendig støtte til barnet og til dem som har omsorgen for det, så vel som andre former for forebygging, identifikasjon, rapportering, viderehenvisning, undersøkelse og behandling, samt oppfølging av tilfeller av barnemishandling som tidligere beskrevet og, om nødvendig, for rettslig oppfølging.

Artikkel 34

Partene påtar seg å verne barnet mot alle former for seksuell utnyttning og seksuelt misbruk. For dette formål skal partene i særdeleshet treffe alle nødvendige nasjonale, bilaterale og multilaterale tiltak for å hindre:

- (a) at noen tilskynder eller tvinger et barn til å delta i noen form for ulovlig seksuell virksomhet;
- (b) at noen utnytter barn ved å bruke dem til prostitusjon eller annen ulovlig seksuell praksis;
- (c) at noen utnytter barn ved å bruke dem i pornografiske forestillinger eller i pornografisk materiale.

Artikkel 39

Partene skal treffe alle nødvendige tiltak for å fremme fysisk og psykisk rehabilitering og samfunnsmessig tilbakeføring av et barn som er offer for; enhver form for vanskjøtsel, utnyttning eller misbruk; tortur eller enhver annen form for grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff; eller væpnede konflikter. Slik rehabilitering og tilbakeføring skal finne sted i et miljø som fremmer barnets helse, selvrespekt og verdighet.

Kvinneuniversitetet Nord

8066 NORDFOLD TLF. 75 77 92 08 FAX 75 77 93 30
Internett: www.kun.nl.no E-post: KUN.Nord@kun.nl.no

